

Т. Ю. Назарова,
аспірант, Національний технічний університет
"Харківський політехнічний інститут", м. Харків

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗРОСТАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

T. Nazarova,
graduate student, National Technical University 'Kharkiv Polytechnic Institute ', Kharkiv

SYNERGETIC APPROACH AS A TOOL TO INCREASE FINANCIAL POTENTIAL OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

У результаті дослідження виділено напрями зростання фінансового потенціалу промислового підприємства. Обґрунтовано закономірності зростання фінансового потенціалу, що передбачає оцінку забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами і прогнозування рівня ФПП у рамках моніторингу; планування і контроль виконання планових завдань. Досліджено практичні й методичні аспекти зростання фінансового потенціалу промислових підприємств.

The study highlighted the growth areas of the financial capacity of the industrial enterprise. Grounded patterns of growth of financial potential, which involves assessing the company financial resources and forecasting of financial capacity of enterprises under monitoring; planning and monitoring of targets. Studied practical and methodological aspects of the growth potential of the financial industry.

Ключові слова: фінансовий потенціал, синергетичний підхід, управління потенціалом, доінтегральна оцінка рівня фінансового потенціалу, промислові підприємства.

Key words: financial potential, synergistic approach, management capacity, to integrated assessment of financial capacity, industry.

ВСТУП

Одним з визначальних елементом у стратегічному управлінні діяльності промислових підприємств є механізм управління ФПП, що є сукупністю принципів, цілей і завдань, підходів, методів і відповідних інструментів. Управління ФПП передбачає оцінку забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами і прогнозування рівня ФПП у рамках моніторингу; планування і контроль виконання планових завдань.

Оскільки промислове підприємство розглядається як складна, відкрита система, то складові механізми управління ФПП взаємопов'язані і в сукупності повинні бути налаштовані на досягнення головної мети — забезпечення високої прибутковості, сталий розвиток підприємства і забезпечення його конкурентоздатності за рахунок раціонального використання фінансового потенціалу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідженнями управління фінансовим потенціалом промислових підприємств займаються такі науковці, як: Безручко О.А., Мерзлов І.Ю., Гнип Н. О., Цибульська Е.І., Фомин П.А. та інші.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є розробка з позиції синергетичного підходу інструментів зростання фінансового потенціалу

промислового підприємства. У статті запропоновано методичний підхід до визначення інтегральної оцінки рівня ФПП, що охоплює всі основні внутрішньо-фірмові процеси.

РЕЗУЛЬТАТИ

Динамічний розвиток сучасних ринкових відносин і прагнення до підвищення ефективності процесів диктує необхідність впровадження нових методів для виконання поставлених завдань розвитку і вдосконалення організаційних і функціональних структур управління підприємств. Визначення ефективності використання фінансового потенціалу дозволяє виявити співвідношення його складових, оптимізувати їхні пропорції, виявити потреби у всіх видах ресурсів і ступінь їх використання.

Синергія елементів фінансового потенціалу підприємства полягає у виникненні додаткового позитивного ефекту від взаємодії усіх елементів у порівнянні з простою сумою їх результатів.

Синергетичний феномен все частіше привертає увагу вчених в галузі управління економікою, особливо в області корпоративного управління. Як правильно зазначив К. Марков, головними новими факторами економічного розвитку можуть виявитися синергетичні закономірності, якість і продуктивність взаємозв'язків в економічній системі [1].

На думку Цибульської Е.І., "трансформації на швидкі зміни в зовнішньому середовищі зумовлю-

Рис. 1. Методичний підхід до інтегральної оцінки рівня ФПП (власна розробка)

ють високу ступінь його невизначеності. Висока невизначеність зовнішнього середовища потребує від менеджерів ризикувати у прийнятті рішень і виявляти високу адаптивність до змін, без високого професіоналізму цього не досягти" [2]. Для оцінки впливу зовнішніх факторів на рівень ФПП необхідно провести аналіз ретроспективної інформації про фінансово-господарської діяльності підприємства з урахуванням відповідної політичної та економічної середовища.

Як показник, що узагальнює вплив на ФПП зовнішніх факторів рекомендується побудувати інтегральний індекс, який об'єднує сукупність індикаторів, які характеризують інноваційний та інвестиційний клімат, фінансовий сприятливий клімат, кон'єктури ринку.

До внутрішніх факторів слід віднести номенклатуру і рівень конкурентоспроможності продукції, що випускається, налагоджені зв'язки з постійними контрагентами, обсяги витрат, ефективність організації виробництва і логістики, розвиток інформаційних технологій і автоматизації фінансово-господарської діяльності, наявність оптимальної організаційної структури і рівень кваліфікація персоналу. Відсутність ефективної системи управління виробничим підприємством може привести до негативних наслідків в організації фінансової та інвестиційної діяльності. Нераціональна структура капіталу через необґрунтоване залучення кредитних ресурсів може вплинути на платоспроможність підприємства. Низький рівень інформаційного забезпечення не дозволяє отримати повну і об'єктивну оцінку щодо перспектив розвитку ФПП.

При виборі індикаторів, що характеризують рівень розвитку ФПП, необхідно встановити стадію життєвого циклу підприємства, оскільки від цього залежить вибір цілей стратегії управління потенціалом. У роботі Безручко О.А. [3] запропонована наступна класифікація стадій життєвого циклу і сценаріїв управління потенціалом:

- процвітання (сценарії помірною зростання, стрімкого росту);
- пік розвитку (сценарії утримання позицій, максимізація прибутку);
- рецесія (сценарії мінімізація витрат, оздоровлення);
- депресія (сценарії антикризових заходів, згорання діяльності);
- пік занепаду (санация, ліквідування);
- прогресія (сценарії поступового розвитку, активізації діяльності).

Сценарії, орієнтовані на отримання прибутку у поточному періоді, зосереджені на максимізації економічного ефекту. Залежно від результатів здійснюється вибір системи індикаторів, що характеризують ФПП. У роботі запропоновано методичний підхід до побудови інтегрального індексу рівня ФПП (рис. 1). Основними джерелами формування бази даних є:

- нормативно-законодавча база;
- бухгалтерська і статистична звітність промислового підприємства;
- інформація банківських установ і податкової служби;
- інша інформація, в тому числі отримана шляхом експертних досліджень.

На першому етапі необхідно сформулювати критерії відбору показників (рис 2).

На думку автора, для побудови інтегрального індексу рівня ФПП пропонується вибрати показники, що відповідають критеріям представленим в таблиці 1.

На основі вибраних показників обчислено безрозмірні індикатори:

- 1) d_1 — індикатор покриття;
- 2) d_2 — індикатор фінансової незалежності;
- 3) d_3 — індикатор забезпечення оборотних активів власними коштами;
- 4) d_4 — індикатор чистої рентабельності;
- 5) d_5 — індикатор рентабельності оборотного капіталу;
- 6) d_6 — індикатор оборотності оборотних активів.

Перші два індикатори розраховуються за формулою:

$$d_{jk} = 1 - \frac{|K_{jk} - K_{jk}^{onm}|}{\max\{(K_{jk}^{onm} - K_{jk}^{\min}), (K_{jk}^{\max} - K_{jk}^{onm})\}} \quad (1),$$

де K_{jk}^{onm} — оптимальне (нормативне) значення k -го відповідного коефіцієнту для j -того підприємства.

Таблиця 1. Показники (коефіцієнти), що характеризують ФПП

Показник	Характеристика	Оптимальне (нормативне) значення	Формула розрахунку
Коефіцієнт покриття	Вказує платіжні можливості підприємства на період, що дорівнює середній тривалості одного обороту всіх оборотних засобів, за умови своєчасних розрахунків дебіторів, реалізації готової продукції та продажу матеріальних оборотних засобів	1,5	$K_1 = \frac{\Phi.1.p.1195}{\Phi.1.p.1695}$
Коефіцієнт фінансової незалежності	Вказує, яку частину активів підприємство здатне профінансувати за рахунок власного капіталу	0,6	$K_2 = \frac{\Phi.1.p.1495}{\Phi.1.p.1900}$
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	Характеризує здатність підприємства фінансувати оборотні активи за рахунок власних коштів	>0,1	$K_3 = \frac{СВОК}{\Phi.1.p.1195}$ де СВОК=Φ.1.p.1495+ + Φ.1.p.1595 – – Φ.1.p.1095
Коефіцієнт чистої рентабельності		Збільшення	$K_4 = \frac{\Phi.2.p.2350}{\Phi.2.p.2000}$
Рентабельність оборотного капіталу		Збільшення	$K_5 = \frac{\Phi.2.p.2190}{\Phi.1.p.1195}$ * за p.1195 розраховується середнє значення, тобто береться половина суми показників на початок і кінець періоду
Коефіцієнт оборотності оборотних активів		Збільшення	$K_6 = \frac{\Phi.2.p.2000}{\Phi.1.p.1195}$ * за p.1300 розраховується середнє значення, тобто береться половина суми показників на початок і кінець періоду

Критерії відбору показників для інтегральної оцінки рівня ФПП

доступність, оперативність інформації для розрахунків показників
можливість відстеження протягом тривалого періоду
можливість визначення алгоритму розрахунку, з урахуванням оптимального значення показника і ймовірного діапазону зміни
відсутність яскраво виражених кореляційних зв'язків між обраними показниками
відповідність показника поставленому завданню комплексної оцінки

Рис. 2. Основні критерії відбору показників для інтегральної оцінки

Решта індикаторів визначаються за формулою:

$$d_{jk} = \frac{K_{jk} - K_{jk}^{\min}}{K_{jk}^{\max} - K_{jk}^{\min}} \quad (2),$$

де K_{jk}^{\min} ; K_{jk}^{\max} — мінімальне і максимальне значення відповідного коефіцієнту.

Відзначимо, що практично у всіх роботах, присвячених оцінці фінансового потенціалу пропонується обчислювати індикатори за формулою (2), в той час як для окремих коефіцієнтів, на основі яких формується індикатор, визначені оптимальні значення. Це означає, що відхилення від оптимального значення як у бік зменшення, так й збільшення є негативним. Тому необхідно використовувати формулу (1). Наприклад, оптимальним значенням коефіцієнта покриття прийнято вважати 1,5. Тому величина відповідного індикатора при значеннях коефіцієнта покриття 0,8; 1,5 і 2,2 приймуть значення, рівні 0,935; 1,0 і 0,935.

У таблиці 2 представлено результати розрахунку індикаторів за підсумками балансу і звіту про фінансові результати за 2015 року для 11 промислових підприємств Харківської області.

Для визначення інтегрального індексу рівня ФПП рекомендується використовувати один з методів (або сукупність методів) багатовимірною статистичного аналізу. Вирішення проблеми стиснення інформації, тобто опису процесу і явища меншою кількістю індикаторів можливо здійснити за допомогою методів компонентного аналізу.

У роботі запропоновано економіко-математична модель інтегрального індексу рівня ФПП, заснована на методі головних компонент. Головні компоненти є укрупненими показниками, які відображають об'єктивно існуючі, але безпосередньо не спостережувані зако-

Таблиця 2. Індикатори, що характеризують ФПП за 2015 р.

№ індикатора	Підприємства*										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
d_1	0,949	0,888	0,991	0,748	0,902	0,888	0,944	0,936	0,976	0,000	0,510
d_2	0,948	0,000	0,828	0,622	0,852	0,654	0,194	0,970	0,128	0,432	0,533
d_3	0,556	0,000	0,409	0,830	0,662	0,686	0,000	0,592	0,213	1,000	0,861
d_4	0,993	0,000	0,956	0,974	0,996	0,977	0,386	0,990	0,000	0,962	0,969
d_5	0,077	0,000	0,596	0,493	0,000	0,134	0,212	0,109	0,000	1,000	0,265
d_6	0,035	0,000	1,000	0,517	0,000	0,160	0,104	0,209	0,000	0,610	0,118

Умовні позначки: 1) ПАТ "Форез"; 2) ПАТ "Харківський завод металевих конструкцій"; 3) ПрАТ "Харківський завод штамів та пресформ"; 4) ПАТ "Завод ім. Фрунзе"; 5) Харківський завод підйомно-транспортного устаткування; 6) ПрАТ "Інтеркондиціонер"; 7) Харківський завод транспортного обладнання; 8) ПАТ "РОСС"; 9) ПАТ "Харківський верстатобудівний завод"; 10) ПрАТ "Лозівський завод "Трактородеталь"; 11) ПАТ "Харківський ордена "Знак Пошани" машинобудівний завод "Червоний Жовтень".

номірності між індикаторами. Теоретичні основи методу детально викладені у Кендалла і Стьюарда [4]. За певних умов першу головну компоненту можна прийняти як інтегральний індекс рівня ФПП.

Такий вибір методу дозволяє уникнути невизначеності, пов'язаної з вибором вагових коефіцієнтів, що визначають внесок кожного індикатора. В більшості випадків вагові коефіцієнти визначаються експертним шляхом, що є істотним недоліком більшості методик, оснований на побудові інтегрального індексу ФПП, оскільки результат залежить від суб'єктивної думки експертів. Метод головних компонент дозволяє об'єктивно врахувати внутрішні кореляційні залежності між індикаторами.

Рисунок 3 ілюструє основні етапи побудови моделі інтегрального індексу. Припустимо, що для побудови інтегрального індексу, що оцінює рівень ФПП n підприємств, даний набір з m індикаторів d_{jk} , j — номер підприємства ($j=1, \dots, n$), k — номер показника ($k=1, \dots, m$). Лінійна модель, яка основана на методі головних компонент, записується у вигляді [5]:

$$\mathbf{G} = [\mathbf{D} \cdot \mathbf{V}^T] \cdot \Lambda^{-0,5} \quad (3),$$

де $\mathbf{G} = (G_1, G_2, \dots, G_n)^T$ — центрований і нормований вектор-стовпець некорельованих головних компонент;

\mathbf{D} — матриця центрованих індикаторів, елементи якої

$$\text{обчислюються за формулою } \bar{d}_{jk} = d_{jk} - \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n d_{jk};$$

\mathbf{V}^T — транспонована матриця для матриці \mathbf{V} , у елементах якої є нормовані власні вектори-стовпці

$\mathbf{v}_k = (v_{1k}, v_{2k}, \dots, v_{nk})^T$ коваріаційної матриці \mathbf{C} , відповідні власним значенням λ_k ,

$\Lambda^{-0,5}$ — діагональна матриця вигляду з елементами $\frac{1}{\sqrt{\lambda_k}}$;

елементи матриці \mathbf{C} визначаються за формулою:

$$c_{ki} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n \bar{d}_{jk} \cdot \bar{d}_{ji}$$

$$(k \in \overline{1, m} \quad l \in \overline{1, m})$$

Будучи симетричною і невід'ємно визначеною, матриця \mathbf{C} має m дійсних і невід'ємних значень $\lambda_1 > \lambda_2 > \lambda_3 > \dots > \lambda_m$, які визначаються з рівняння

$$\det|\mathbf{C} - \lambda_k \mathbf{E}| = 0 \quad (4),$$

де \mathbf{E} — одинична матриця.

Тоді власні вектори визначаються з рівняння

$$\mathbf{C} \cdot \mathbf{v}_k = \lambda_k \mathbf{v}_k \quad (5),$$

з дотриманням умови нормування

$$\sum_{i=1}^m v_{ip} w_{il} = \begin{cases} 1, & p=l \\ 0, & p \neq l \end{cases}.$$

$$\text{З (3) випливає: } G_{jk} = \frac{1}{\sqrt{\lambda_k}} \sum_{i=1}^m v_{ik} \bar{d}_{ji} \quad (6).$$

Умова, що забезпечує побудову моделі має вигляд:

$$\lambda_1 / \sum_{k=1}^m \lambda_k \geq 0.55 \quad (7).$$

Для зручності аналізу інтегральний індекс рівня ФПП нормують на відрізок $[0, 1]$ за формулою:

$$I_j = \frac{(G_{j1} - G_{j1}^{\min})}{(G_{j1}^{\max} - G_{j1}^{\min})} \quad (8).$$

Тестування моделі здійснюється в двох напрямках:

— порівняння отриманих результатів з даними попередніх наукових досліджень;

— оцінка внеску кожного індикатора і відповідне коректування їх чисельності при формуванні інтегрального індексу.

Наступний етап — використання моделі для інтегральної оцінки рівня ФПП промислових підприємств. Інтегральні індекси отримані за допомогою формул (6-7). Також визначається рейтинг підприємств, причому пропонується провести ранжування за трьома групами:

1 група — високий рівень розвитку — значення інтегрального індексу знаходяться на відрізьку $[0,7 - 1,0]$;

2 група — середній рівень розвитку — значення інтегрального індексу знаходяться на відрізьку $[0,4 - 0,8]$;

3 група — низький рівень розвитку — значення інтегрального індексу а знаходяться на відрізьку $[0 - 0,4]$.

Застосування моделі інтегрального індексу рівня ФПП станом на початок 2016 р. дозволило отримати

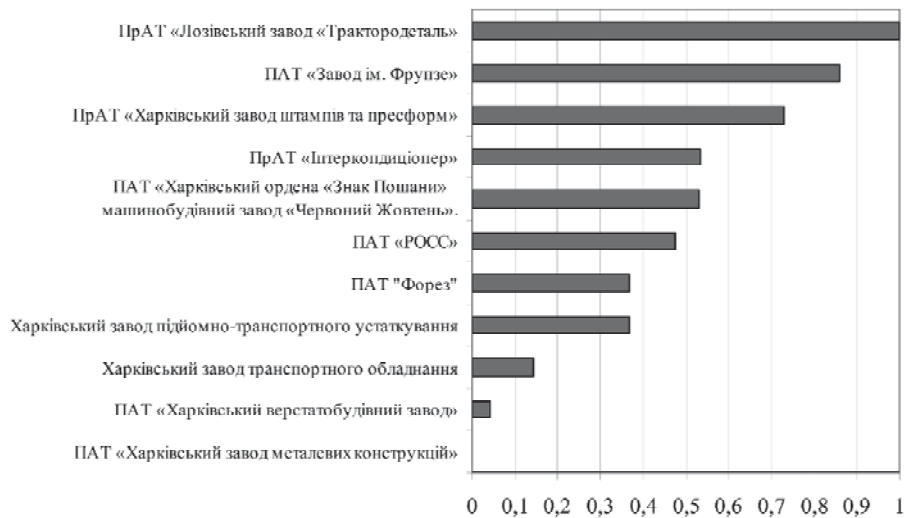

Рис. 3. Рейтинговий розподіл досліджуваних промислових підприємств Харківської області за рівнем ФПП на початок 2016 р.

рейтинговий розподіл досліджуваних підприємств (рис. 3).

Інтегральний індекс рівня ФПП має вигляд (на початок 2016 р.)

$$F_j^1 = 0,585 \cdot \bar{d}_{j1} + 0,0577 \cdot \bar{d}_{j2} + 0,882 \cdot \tilde{d}_{j3} + 0,9 \cdot \bar{d}_{j4} + 0,0887 \cdot \bar{d}_{j5} + 0,0688 \cdot \bar{d}_{j6},$$

при виконанні умови $\lambda_1 / \sum_{i=1}^m \lambda_i \geq 0.55$.

З рисунка 3 видно, що для п'яти підприємств значення інтегрального індексу не перевищило 0,4, що свідчить про незадовільний рівень ФПП. Три підприємства мають індекс, що перевищує значення 0,7. Їх характеризує досить високий рівень ФПП.

У таблиці 3 представлено результати розрахунку інтегрального індексу рівня ФПП для аналізованих підприємств за період 2012—2015 рр.

Як видно із таблиці 3, лідер рейтингу 2012 р., 2014—2015 рр. — ПрАТ "Лозівський завод "Трактородеталь" — у 2013 р. різко погіршив фінансовий стан і опинився серед підприємств-аутсайдерів. Завод закінчив 2013 рік майже з мільйонним чистим збитком. Аналіз коефіцієнтів ліквідності вказав на нераціональне використання оборотних коштів. Чистий потік від операційної діяльності склав є мінусовим (432 тис. грн.) при задовільному потоку від фінансової діяльності. Такий стан підприємства характеризувалося як кризовий.

Представлена економіко-математична модель інтегрального індексу рівня ФПП дозволяє оцінити групи промислових підприємств за галузями і виявити підприємств, які характеризують сталий розвиток, високий рівень конкурентоспроможності і раціонально використовується фінансовий потенціал, причому значення інтегрального індексу рівня ФПП має бути близько до одиниці. Тоді позиція досліджуваного підприємства щодо "еталонних" дозволить правильно оцінити свій фінансовий потенціал, в тому числі — нереалізований.

Формування ефективної стратегії управління ФПП багато в чому залежить від рівня розвитку інструментарію прогнозування на підприємстві. Прогнозування індикаторів розвитку ФПП і вибір сценарію управління в залежності від отриманого результату прогнозу є завершальним етапом моніторингу ФПП. Достовірність прогнозу багато в чому залежить від повноти бази даних.

У роботі [4] виділено такі види об'єктів прогнозування:

- з повноцінною кількісною інформацією, заданою в оптимальних межах тимчасового інтервалу;
- з неповною кількісною ретроспективною інформацією, що допускає наявність помилок прогнозу;
- з наявністю якісної ретроспективної інформації щодо динаміки розвитку в попередні періоди, при цьому кількісну інформацію подано неповно або вона зовсім відсутня;
- з повною відсутністю ретроспективної інформації, що робить прогноз неможливим.

Таблиця 3. Динаміка інтегрального індекса урівня ФПП

Підприємства	2012	2013	2014	2015
ПрАТ «Лозівський завод «Трактородеталь»	1,000	0,000	0,952	1,000
ПАТ «Завод ім. Фрунзе»	0,000	1,000	0,561	0,859
ПрАТ «Харківський завод штамів та пресформ»	0,505	0,717	0,911	0,729
ПрАТ «Інтеркондиціонер»	0,424	0,779	0,329	0,536
ПАТ «Харківський ордена «Знак Пошани» машинобудівний завод «Червоний Жовтень»	0,981	0,273	1,000	0,531
ПАТ «РОСС»	0,288	0,749	0,507	0,475
ПАТ «Форез»	0,086	0,447	0,394	0,369
Харківський завод підйомно-транспортного устаткування	0,572	0,117	0,478	0,368
Харківський завод транспортного обладнання	0,095	0,109	0,087	0,144
ПАТ «Харківський верстатобудівний завод»	0,087	0,058	0,001	0,042
ПАТ «Харківський завод металевих конструкцій»	0,038	0,101	0,000	0,000

Отже, використання даних, отриманих за підсумками року, не приведе до бажаного результату, тому що формалізовані методи прогнозування працюють тільки з багатоточковими тимчасовими рядами (не менше 60 точок). Це підтверджує необхідність організації збору інформації в режимі реального часу, що дозволить обчислювати значення індикаторів помісячно. На думку авторів, доцільно застосовувати формалізовані методи, які у свою чергу, умовно підрозділяють на екстраполяційні, математичні, асоціативні, системно-структурні випереджаючі методи. Рекомендується в першу чергу використовувати методи, реалізація яких здійснюється за допомогою ППП Statistica.

Залежно від отриманого результату комплексної оцінки і прогнозу ФПП розробляється стратегія управління ФПП. Фінансова стратегія — один із найважливіших видів функціональних стратегій підприємства, який забезпечує всі основні напрями розвитку його фінансової діяльності і фінансових відносин шляхом формування довгострокових фінансових цілей, вибору найбільш ефективних шляхів їх досягнення, адекватного коригування напрямків формування та використання фінансових ресурсів при змінах умов зовнішнього середовища [6].

Загальна схема формування стратегії управління ФПП містить наступні етапи:

- характеристика підприємства як відкритої системи;
- розробка стратегічних цілей;
- розробка варіантів стратегії та визначення критеріїв вибору варіантів;
- обґрунтування вибору варіанта стратегії;
- розробка фінансової політики за окремими аспектами фінансової діяльності (політика управління активами, капіталом, інвестиціями, грошовими потоками, фінансовими ризиками, політика антикризового фінансового управління);
- формування стратегії, її прийняття і доведення до виконавця;
- розробки системи організаційно-економічних заходів;
- оцінка очікуваної ефективності стратегії у процесу реалізації.

Стратегія управління ФПП включає систему цілей і пріоритетних напрямків фінансової діяльності на основі реалізації підходів та інструментів фінансового менеджменту, і є базовою стратегією, оскільки забезпечує реалізацію інших базових стратегій — конкурентної, інноваційно-інвестиційної.

Цілі фінансової стратегії мають підпорядковуватися загальній стратегії економічного розвитку і спрямовуватися на максимізацію прибутку та ринкової вартості підприємства.

ВИСНОВКИ

Ефективність механізму управління ФПП цілком залежить від правильно обраної стратегії управління фінансовим потенціалом, розробленої на основі комплексної і прогнозної оцінки факторів, що впливають на рівень ФПП, і індикаторів, повно характеризують фінансовий потенціал. Отриманий інтегральний індекс дозволяє позиціонувати окремі підприємства галузі в їх рейтингу за рівнем фінансового потенціала.

Правильна оцінка стадії розвитку підприємства, його фінансових ресурсів і їх ефективного використання, результати прогнозу дозволять розробити єдиний правильний сценарій розвитку з використанням всього арсеналу інструментів, серед яких головне місце займають тактичне і бюджетне планування, фінансові інструменти.

Література:

1. Марков М.М. Экономика партнерских отношений [Электронный ресурс] / М.М. Марков // Проблемы современной экономики. — 2009. — № 4 (28). — Режим доступа: <http://www.m-economy.ru>
2. Цибульська Е.І. Управління потенціалом підприємства: навч. посіб. для студ., які навчаються за спец. 7.050107, 8.050107 — Экономика підприємства / Е.І. Цибульська; Нар. укр. акад. [каф. економіки підприємства]. — Х.: Вид-во НУА, 2011. — 384 с.
3. Безручко О.А. Управління економічним потенціалом промислового підприємства на різних стадіях життєвого циклу: дисертація на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук, спец.: 08.00.04 — економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / О.А. Безручко. — Кременчук: Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2016. — 254 с.
4. Кендалл М. Многомерный статистический анализ и временные ряды / М. Кендалл, А. Стьюард. — М.: Наука, 1976. — 736 с.
5. Андренко Е. А. Построение интегральных индикаторов социально-экономического развития районов Харьковского региона / Е. А. Андренко // Экономика: проблемы теории та практики: зб. наук. пр. — Дніпропетровськ, 2008. — Вип. 237, Т. 3. — С. 830—839.
6. Гнип Н.О. Організаційно-економічні засади прогнозування фінансового потенціалу підприємств / Н.О. Гнип // Держава та регіони. — 2010. — № 1.

References:

1. Markov, M.M. (2009), "Economy partner relations", Problemy sovremennoj jekonomiki, vol.4 (28), available at: <http://www.m-economy.ru> (Accessed 20 Aug 2016).
 2. Tsybul's'ka, E.I. (2011), Upravlinnia potentsialom pidpriemstva [Management of Enterprise capabilities], Vyd-vo NUA, Kharkiv, Ukraine.
 3. Bezruchko O.A. (2016), "Managing economic potential of industrial enterprises at different stages of the life cycle", Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Kremenchuts'kyj natsional'nyj universytet imeni Mykhajla Ostrohrads'koho, Kremenchuk.
 4. Kendall, M. and St'juard, A. (1976), Mnogomernyj statisticheskij analiz i vremennye rjady [Multivariate statistical analysis and time series], Nauka, Moscow, Russia.
 5. Andrenko, E. A. (2008), "Construction of integral indicators of socio-economic development of the regions of Kharkiv region", Ekonomika : problemi teorii ta praktiki: zb. nauk. pr. Dnipropetrovs'k, Vol. 237, no. 3, pp. 830—839.
 6. Hnyп, N. O. (2010), "Organizational and economic principles of forecasting the financial capacity of enterprises", Derzhava ta rehiony, vol. 1.
- Стаття надійшла до редакції 30.08.2016 р.*